

Basisinkomen, grondrente en schenkgeld

Kan je uit de sociale driegeleding een individueel recht op inkomen zonder tegenprestatie afleiden?

ARJEN NIJEBOER

Het idee van het basisinkomen - een maandelijks inkomen voor alle burgers zonder tegenprestatie - heeft de afgelopen jaren ook binnen de antroposofische beweging veel aan bekendheid en populariteit gewonnen. Ze kent zowel hartstochtelijke voorstanders als felle tegenstanders die zich beide op Rudolf Steiner baseren. Deze discussie ervaar ik als weinig vruchtbaar. Beide kampen lijken langs elkaar heen te praten omdat ze deels dezelfde (m.i. verkeerde) vooronderstellingen hanteren en ze niet diep genoeg op een aantal fundamentele inzichten uit de sociale driegeleding ingaan. In dit artikel wil ik een aantal van die inzichten op een rij zetten om zo de kernvraag te beantwoorden: kan je uit de sociale driegeleding een (natuurlijk) recht afleiden op een individueel en periodiek inkomen zonder tegenprestatie - zoals het basisinkomen wordt gedefinieerd?

Het korte antwoord: ja, dat kan, maar wel met een heel ander doel, werking en praktische uitvoering dan de voorstanders zich doorgaans voorstellen.

De discussie tussen voor- en tegenstanders

Volgens de voorstanders is het doel van het basisinkomen typisch de vervanging van inkomen uit arbeid. Mensen zouden door het basisinkomen desgewenst minder betaald werk kunnen gaan verrichten om zich in de vrijgekomen tijd te wijden aan wellicht nobele of sociaal gewenste, maar

onbetaalde activiteiten. Zij halen Steiners sociale hoofdwet uit een artikel uit 1905 aan, waarvan de kernformulering luidt: "Het welzijn van een geheel van samenwerkende mensen is des te groter, naarmate de enkeling minder aanspraak maakt op het resultaat van zijn prestaties, dat wil zeggen naarmate hij meer daarvan aan zijn medewerkers afstaat en naarmate meer van zijn behoeften niet uit eigen prestaties, doch door de prestaties van anderen worden bevredigd." [1]

Ook wijzen de voorstanders op Steiners inzicht uit

hetzelfde artikel dat arbeid en inkomen van elkaar gescheiden zouden moeten worden. Het basisinkomen zou beide dan kunnen realiseren.

De tegenstanders antwoorden hierop dat wie Steiners hele artikel uit 1905 en zijn latere verwijzingen daarheen leest, tot hele andere conclusies komt. [2] De essentie van de sociale hoofdwet is dat het welzijn van een samenleving des te groter is naarmate de leden daarvan zo maximaal mogelijk het welzijn van de anderen voor ogen hebben, zo veel als mogelijk gericht zijn op de vervulling van de behoeften van de anderen. Dat is ook logisch in een samenleving met een zeer ver doorgevoerde arbeidsverdeling als de onze. Niemand is nog autarkisch en niemand produceert zijn eigen consumptie, maar iedereen heeft zich gespecialiseerd in een klein deelgebied van de totale productie. Alles wat ik produceer aan goederen, produceer ik voor anderen en die anderen produceren weer voor mij. Kortom, iedereen is het beste af als elk lid de behoeften van de ander zo maximaal mogelijk op het netvlies heeft. Het basisinkomen zou het juist mogelijk maken om niet meer naar de behoeften van de ander te hoeven luisteren. Immers, mijn inkomen komt niet meer van die iemand die behoefte heeft aan wat ik produceer, maar van de staat.

Wat de scheiding tussen arbeid en inkomen betreft: Steiner gaf in zijn latere werk (vanaf 1919) precies aan hoe die scheiding gerealiseerd moet worden, namelijk door arbeid niet langer verhandelbaar te laten zijn op een (economische) markt, maar door het inkomen binnen bedrijven en organisaties door het recht te laten bepalen. Binnen onze samenleving werkt iedereen in allerlei arbeidsver-

banden en netwerken. Hoe ik mijn arbeid inzet, is een economische kwestie die wordt bepaald door vraag en aanbod, door hoe productieprocessen zijn georganiseerd enzovoorts. Maar het inkomen moet volgens Steiner tot een rechtsvraagstuk worden. Een werknemer zou niet meer één op één moeten onderhandelen met een ondernemer over de 'prijs van zijn arbeid', maar binnen bedrijven en samenwerkingsverbanden zouden alle werkers om een ronde tafel moeten gaan zitten en op een rechtsgrondslag - via gemeenschappelijk overleg of democratische stemmingen - bepalen hoe de gezamenlijk bewerkstelligde inkomsten verdeeld worden.

Alleen het volgende al zou ons moeten doen inzien dat het basisinkomen nooit een vervanging voor inkomsten uit betaalde arbeid kan zijn. Het idee van het basisinkomen is dat mensen minder betaalde arbeid kunnen verrichten omdat hun inkomsten dankzij het basisinkomen op peil blijven. Ze produceren minder maar kunnen dankzij het basisinkomen toch hetzelfde blijven consumeren. Maar voor een samenleving als geheel kan dat natuurlijk niet, want wat (tegen betaling) geconsumeerd wil worden moet eerst (tegen betaling) geproduceerd worden. Als mensen na invoering van het basisinkomen precies hetzelfde zouden produceren als daarvoor, dan is er geen probleem maar is het basisinkomen tevens overbodig.

Het basisinkomen als verschijningsvorm van het schenkgeld

Kortom, het basisinkomen kan niet begrepen worden als vervanging voor arbeid en inkomen. En het idee dat het wel als zodanig zou moeten fun-

geren, is een onjuiste vooronderstelling die zowel door de voorstanders als de tegenstanders van het basisinkomen wordt gedeeld en die m.i. hun hele onderlinge discussie bij voorbaat in een verkeerde richting leidt. Maar hiermee is de kous niet af, integendeel.

Want uit de sociale driegeleding is wel degelijk een recht op een periodiek inkomen af te leiden als **een alternatieve - en meer rechtvaardige en productieve - manier om die geldstromen te regelen die nu via belastingen en staatssubsidies van de economie naar het 'geestesleven' (opvoeding, onderwijs, zorg, enzovoort) stromen**. Sterker: er is een visie mogelijk op een driegelede samenleving waarin verschillende, vaak als raadselachtig ervaren inzichten van Steiner omtrent o.a. de economische cyclus, de grondrente en het verouderende geld op een verrassend logische manier op elkaar aansluiten en waarin een vorm van basisinkomen als een vanzelfsprekend sluitstuk verschijnt. De vraag is of de term basisinkomen hiervoor nog geschikt is, of dat we beter kunnen spreken van 'burgergeld' of iets dergelijks - maar het gaat hierbij nog steeds om een individueel recht op een periodiek inkomen zonder tegenprestatie.

Deze visie is vooral ontwikkeld door de Vlaamse filosoof/driegeleider Jos Verhulst in een Antwerpse economiewerkgroep waar schrijver dezes aan deelnam en beschreven in zijn private nieuwsbrief Het Razend Schaap. [3] Zij heeft de potentie om de meningsverschillen tussen antroposofische voor- en tegenstanders van het basisinkomen te overbruggen en zo veel nodeloze woordenstrijd te voorkomen. Ik ben zelf door dit perspectief

*Het basisinkomen kan niet begrepen worden
als vervanging voor arbeid en inkomen*

van een uitgesproken tegenstander tot een (strikt voorwaardelijke) voorstander van het basisinkomen geworden. Anderzijds blijkt uit deze visie ook dat deze vorm van basisinkomen niet kan worden gerealiseerd zonder dat de hele samenleving wordt geordend volgens principes uit de sociale driegeleding. Zonder die ordening zal het basisinkomen maatschappelijk zelfs ronduit ontwrichtend kunnen werken. In die zin is de invoering ervan op een manier die maatschappelijk goed zou werken, nog ver weg. Hieronder wil ik deze visie stap voor stap opbouwen op een nog andere manier dan Verhulst in zijn genoemde artikel doet.

De drie hoofdgebieden van de maatschappij

Een fundamenteel inzicht is dat de samenleving bestaat uit drie verschillende hoofdgebieden die elk zelfstandig moeten functioneren vanuit eigen bestuurs- en samenwerkingsprincipes. In het geestesleven (o.a. opvoeding, onderwijs, zorg, wetenschap, religie, media, maatschappelijke organisaties) heeft elk individu recht op vrijheid, het politieke en rechtsleven is alleen rechtvaardig als daar gelijkheid heerst, en de economie levert de meeste welvaart en de meest billijke verdeling daarvan op als die volgens het principe van de broederschap of wederkerigheid is ingericht.

Belangrijk om te zien is dat deze drie gebieden elk

een eigen, unieke bijdrage leveren aan de andere gebieden, aan daarmee aan het geheel. Zonder die unieke bijdrage van elk van de gebieden zou de samenleving als geheel niet meer kunnen functioneren.

Vanuit de economie wordt iedereen in de samenleving - inclusief de werkers in het rechtsleven en het geestesleven - voorzien van de materiële voorwaarden om te leven en werken. In het rechtsleven wordt gezorgd voor de juiste verhoudingen tussen mensen, inclusief de verhoudingen die nodig zijn voor een eerlijk economisch leven (waarbij diefstal wordt tegengegaan en de naleving van vrij gesloten contracten kan worden afgedwongen) en voor het geestesleven (waarbij de vrije ruimte voor het Vrije Woord en vrij onderwijs enz. wordt bewaakt). In het geestesleven worden alle mensen - ook de werkers in de economie en het geestesleven - opgevoed en opgeleid, komen vernieuwende inzichten en denkbeelden tot bloei, en worden de methodes en technieken ontwikkeld die onze samenleving naar zo'n hoog niveau van ontwikkeling en welvaart hebben gebracht.

In financieel opzicht betekent dit dat de economie geldoverschotten moet voortbrengen die worden overgeheveld naar het rechtsleven (via belastingen, die volgens Steiner beperkt moeten blijven tot een omzetbelasting) en het geestesleven (via wat Steiner noemt schenkgeld). Daarmee kunnen de werkers en instellingen in het rechtsleven en geestesleven voorzien in hun inkomens en de kosten die ze maken.

Het moet daarbij duidelijk zijn dat een gezonde economie veel nauwer begrensd is dan de economie

zoals wij die nu kennen. En als dat het geval is, dan zijn veel wantoestanden die nu aanleiding zijn om het basisinkomen te bepleiten, overigens al verleden tijd. Om te beginnen zijn natuur (o.a. grond), kapitaal (bedrijfseigendom) en arbeid dan uit het economische proces gehaald. Ze zijn niet langer verhandelbaar op een markt tegen geld. Hierboven werd al aangegeven hoe de waardering van de arbeid kan worden geregeld. Dat zou leiden tot veel kleinere inkomensverschillen dan er nu zijn, en veel meer ruimte voor zaken als een eerlijke verdeling van de werkdruk en werken in deeltijd. Grond en bedrijfseigendom zouden niet langer gekocht kunnen worden, maar zouden ondergebracht worden bij instellingen van het geestesleven (bijvoorbeeld stichtingen zonder winstoogmerk) die als enige taak hebben om het onder beheer te stellen van mensen die het nodig hebben en/of er productief mee kunnen werken. Ook dit zou leiden naar veel kleinere inkomensverschillen, want - zoals de Franse econoom Piketty opnieuw heeft bewezen [4] - wordt je niet rijk door te werken, maar vooral door productiemiddelen als grond en bedrijfskapitaal te bezitten waardoor je anderen voor je kan laten werken.

Economie en geestesleven

Specifiek moeten we naar de verhouding kijken tussen de economie en het geestesleven (het geheel van opvoeding, onderwijs, zorg, cultuur, wetenschap, religie enzovoorts) zoals die in een gezonde samenleving heersen.

De bijdrage van het geestesleven voor de economie wordt vaak onderschat, maar is in werkelijkheid

*De meest optimale manier om
het geestesleven te financieren is
via vrije giften van de mensen
die geld over hebben naar de
werkers in het geestesleven.*

enorm. De economie heeft alleen maar haar huidige, hoge niveau gekregen door de constante stroom van uitvindingen en innovaties in het verleden. Deze betreffen zowel technische vindingen als innovaties zoals managementmethodes en de democratische praktijk. Maar niet alleen de economische groei van het verleden, maar ook haar huidige productieniveau kan de economie alleen handhaven door de bijdrage van het geestesleven - om nog maar te zwijgen van de verwachte economische groei in de toekomst.

Om een scherpe blik te krijgen voor de productiviteit van het geestesleven: denk aan een samenleving waarin de mensen allemaal werken, ze sparen een deel van hun inkomen, maar ze houden radicaal op met het krijgen van kinderen. De economie draait voorlopig gewoon door en de mensen hebben het idee dat ze een appeltje voor de dorst hebben vanwege hun spaargeld. Maar naarmate de tijd voortschrijdt gaan steeds meer werkende mensen met pensioen, komen in de zorg terecht en overlijden. Het aantal werkende mensen en dus de economische productie daalt geleidelijk naar nul. De mensen hebben nog wel geld, maar er zijn geen producten meer te koop, dus ontstaat er massale inflatie en wordt het geld waardeloos. Er moet dus steeds een hoeveelheid schenkgeld naar opvoeding en onderwijs stromen - twee kerngedeeltes van het geestesleven - om het geld zijn waarde te laten behouden.

De giften komen vanuit de overschotten die de economie

haast van nature voortbrengt (de economische productieven produceren in normale gevallen genoeg om alle leden van de samenleving te onderhouden). Geld wordt deels wel heel bewust gegeven aan de degenen in het geestesleven die, in de ogen van de gever, de meeste kwaliteiten hebben. Steiner hamerde erop dat er beter geen voorwaarden aan de besteding van de giften worden gegeven. De reden hiervoor is enerzijds dat werkers in het geestesleven - als het goed is - over specifieke kwaliteiten, kennis en visies beschikken waardoor zij ook het beste in staat zijn om te bepalen op welk vlak zij het meest productief kunnen werken. Anderzijds wordt in het geestesleven ook het radicaal nieuwe, het onverwachte voortgebracht. Toen vanaf 1900 de quantummechanica werd ontwikkeld, was nog volstrekt onduidelijk tot welke praktische toepassingen die eventueel zou kunnen leiden. Het was alleen duidelijk dat er een groep wetenschappers was - zoals de 'Kopenhagense school' rond Niels Bohr - die op het scherpst van de snede aan fundamenteel onderzoek deed. En nu, een eeuw later, wordt de quantummechanica praktisch toegepast in geavanceerde klokken, halfgeleiders, MRI-scans, elektronenmicroscopie, nano-technologie, lasers enzovoort. Stel dat de financiers van Niels Bohr - die typisch veel minder talent en visie hadden dan Bohr zelf - allerlei voorwaarden hadden gesteld aan de richting die zijn onderzoek zou moeten nemen, dan had dit hele onderzoeksterrein vast niet zo'n hoge vlucht genomen.

Tegelijk is het zo dat elke mens actief is in het geestesleven, om de eenvoudige reden dat elke mens pas echt mens en economisch productief kan zijn als hij eerst wordt opgevoed en een minimale hoeveelheid aan onderwijs en scholing ontvangt. In *De kernpunten van het sociale vraagstuk* sprak Steiner zelfs van een bepaalde stroom schenkgeld waar men recht op kan hebben.

De economische cyclus

Maar hoe kan het schenkgeld naar het geestesleven stromen? Daar heb ik me vele jaren het hoofd over gebroken. De oplossing ligt in de economische kringloop die Steiner in zijn economische cursus (*Economie, De wereld als één economie*) schetst en die hij samenvatte in twee tekeningen die hij als zeer leerrijk omschrijft. [5] Deze tekeningen worden nogal eens eenzijdig “platonisch” opgevat – als weergave van iets dat grotendeels losstaat van onze dagelijkse ervaringswereld of als eenzijdig geestelijk meditatie-object voor op de zondag – maar ik ben er in de loop der jaren van overtuigd geraakt dat deze tekeningen op praktisch, concreet niveau heel exact kloppen en echt de werkelijkheid van een gezonde samenleving beschrijven.

Het cirkelschema (rechts) laat alleen de geldkringloop zien, waarbij het geld – afhankelijk van de plaats binnen de kringloop waar het zich bevindt

– beurtelings een van de drie verschijningsvormen kan aannemen die Rudolf Steiner schetste: koopgeld, leengeld en schenkgeld. (Ook in onze staatskapitalistische samenleving hebben we die drie stromen, zij het dat ze op een verwrongen wijze lopen via belastingen en allerlei subsidies.) Kopen, lenen en schenken zijn inderdaad de enige drie zaken die je logisch zinvol met geld kan doen – andere zijn er niet – en Steiner hamerde erop dat alle drie de geldsoorten absoluut noodzakelijk zijn voor een normaal functioneren van de samenleving. Het geld moet op het juiste moment van koopgeld in leengeld overgaan, en van leengeld in schenkgeld. Gebeurt dat niet, dan krijg je een opstopping, een soort file-effect waarbij het geld op een bepaald moment in de kringloop blijft hangen en daar problemen veroorzaakt – denk aan de speculatieve geldwolven op de beurzen die in financiële zeepbellen gaan zitten die tot boom-and-bust-cycli leiden – terwijl er elders in de kringloop te weinig geld is. En,

in de tegengestelde richting van de geldstroom, stromen er producten en andere voortbrengselen rond in de kringloop.

Een trefzekere karakterisering van de factor 'natuur' is de bottleneck bij uitstek voor een juist begrip van de hele cyclus. Wie de cirkel logisch probeert te duiden, kan niet anders dan concluderen dat de factor natuur alle mensen omvat. Het gaat dus niet om een vals natuurbegrip dat veelal door groene politici en milieuactivisten wordt gehanteerd en waarvan de mens is uitgesloten. De mens moet gezien worden als een integraal onderdeel van de natuur, die ook in staat is om die natuur tot een hoger niveau te transformeren (door het cultiveren van de natuur en door de aanleg van sociale infrastructuur). Of zoals Jos Verhulst het omschrijft: "...vanuit het standpunt van de stoffelijke natuur beschouwd is de mens het wezen dat de natuur 'uit den hoge' ontvangt en in haarzelf tot verschijning laat komen, ter verheffing en ter heiliging van haarzelf. Als economisch handelend wezen behoort de mens ten dele tot de natuur. Op lange termijn is de economisch handelende mens het orgaan waarmee de natuur zichzelf vergeestelijkt" [6].

Het geld dat naar de factor natuur stroomt, kan immers alleen maar naar mensen stromen. We hoeven de koeien niet te betalen voor hun melkproductie, maar alleen de boeren die de koeien houden. En alle mensen zijn uit hoofde van hun lichamelijke, natuurlijke bestaan consumenten, die van de werkende mensen producten kopen. Van de consumenten in de factor "natuur" loopt een stroom koopgeld naar de factor arbeid, en in omgekeerde richting loopt er een stroom producten van de factor arbeid naar de factor natuur.

Echter, mensen die koopgeld ontvangen hebben dit vaak niet volledig nodig om zelf ook weer producten te kopen.

Ze houden veelal geld over. Dit kunnen ze uitlenen aan bijvoorbeeld ondernemers die dit leengeld nodig hebben om hun productiefaciliteiten op peil te houden of uit te breiden. Zelfs bij een economische productie die op hetzelfde niveau doordraait, moeten machines enzovoort worden vervangen. Bij de factor arbeid ontstaat dus een koopgeldoverschot dat als leengeld naar de factor kapitaal stroomt. Bij de factor kapitaal worden nieuwe productiefaciliteiten (ofwel nieuw kapitaal) gecreëerd die vervolgens aan de factor arbeid ter beschikking worden gesteld zodat deze factor weer (meer) kan produceren.

Maar hiermee zijn we er nog niet. Om te zorgen dat de economische cyclus door kan gaan, en de economie dus op hetzelfde of steeds hoger niveau door kan draaien, moeten niet alleen de producten en de productiemiddelen steeds worden vernieuwd c.q. vervangen, maar ook de producenten. Zonder producenten zijn er ook geen productiemiddelen en producten, want de eersten brengen de laatsten voort en niet andersom. En producenten – werkende mensen met vaardigheden – komen niet kant en klaar uit de hemel vallen, maar worden geboren en moeten worden opgevoed en opgeleid. Dat kost geld. Voordat een mens in de moderne economie geschikt is om als productieve werker aan te treden, gaan er minimaal anderhalf decennium aan opvoeding en onderwijs overheen tijdens welke hij/zij geen geld genereert maar alleen maar kost. Dat moet worden gefinancierd door schenkgeld. Dit schenkgeld is per definitie een leengeldoverschot, is dus iets dat overblijft nadat alle leengeld- en koopgeldprocessen financieel zijn afgewikkeld, nadat een bedrijf dus alle kosten voor de productie heeft gedelgd inclusief het leefgeld voor de werkende mensen, de externe productiekosten, de (rente) kosten voor het afbetalen van leningen die gedaan werden om productiefaciliteiten op te zetten en reserveringen die

gedaan zijn voor bijvoorbeeld toekomstige productie-uitbreiding.

Het schenkgeld kan dus niets anders zijn dan de 'zuivere winst'. Deze overschotten kunnen zeer aanzienlijk zijn. Begin 2019 had Apple bijvoorbeeld 245 miljard (!) dollar aan "overtollige liquide middelen" in kas – geld waarvoor ze zelf geen zinvolle besteding (zoals investering in toekomstige productie) ziet maar dat – naar ik aanneem – tijdelijk wordt belegd in zaken als aandelen en onroerend goed. [7] Want dat laatste is precies wat er gebeurt als het leengeld niet overgaat in schenkgeld voor het geestesleven. Dan blijft het geld in het leengeldcircuit hangen c.q. wordt weer koopgeld en wordt het ingezet om rendement te maken door er zaken van te kopen die eigenlijk niet te koop zouden mogen zijn, zoals kapitaal (aandelen en derivaten), natuur (onroerend goed) en indirect zelfs arbeid (want wie een bedrijf koopt om er als kapitaaleigenaar geld uit te persen voor zichzelf, koopt in feite ook arbeid op – een bedrijf zonder gekwalificeerde werknemers is immers weinig waard). Het leengeld gaat dan niet over in schenkgeld maar gaat weer over in koopgeld – ofwel er ontstaat een soort kortsluiting die problemen veroorzaakt, zoals de boom-and-bust cycli die typisch het gevolg zijn van speculatie met aandelen en onroerend goed en die aan de basis liggen van de meeste financiële en economische crises. Het is dus niet alleen van belang voor het geestesleven dat het geld in voldoende mate overgaat in schenkgeld, maar ook voor de economie omdat teveel geld op de verkeerde plek economische problemen veroorzaakt.

Bij de geboorte kan niemand nog voorspellen welke

mensen wel en niet productief zullen worden in nauwe economische zin. Sommige mensen zijn bijvoorbeeld arbeidsongeschikt, vinden geen betaalde arbeidsplek of worden hun hele leven onderhouden door hun partner. De mate van talent en vaardigheid die bepalend is voor iemands latere economische productievermogen, is bij de geboorte ook niet te voorspellen. Het is dus logisch om elke nieuw geboren mens in eerste instantie een gelijke hoeveelheid schenkgeld te geven (in zijn *Kernpunten* schrijft Steiner zelfs dat mensen een recht op een zekere hoeveelheid schenkgeld kunnen vestigen), en pas later eventueel te differentiëren naar de mate van talent en vaardigheden die iemand ontplooit die beroepshalve in het geestesleven gaat werken. Dit laatste gedeelte van het schenkgeld wordt dus specifiek gegeven door de schenker aan mensen in wier capaciteiten de schenker een bijzonder vertrouwen heeft. Voor al het schenkgeld geldt echter dat het in principe zonder voorwaarden moet worden gegeven. Alle mensen moeten immers zelf kunnen bepalen hoe zij zich willen ontwikkelen en hoe zij het schenkgeld dat hen toekomt dus uit willen geven. En voor de mensen aan wie op grond van hun kwaliteiten specifiek schenkgeld wordt gegeven, geldt dat zij juist door hun kwaliteiten bij uitstek in staat zijn om de meest doelmatige besteding van het geld vast te stellen.

Kortom: alle mensen zijn actief in het geestesleven, zij vormen samen de factor natuur en naar deze factor moet volgens Steiners cyclische schema ook het schenkgeld stromen.

Gelijk aandeel in het land: de grondrente

Maar hoe moet dat schenkgeld dan naar de factor natuur worden geleid? Wat is de rationele grondslag daarvoor? Wie kan een natuurlijk recht claimen op de factor “natuur” en op dat wat Rudolf Steiner de “grondrente” noemt?

Steiner hamert erop dat ieder lid van de rechtsgemeenschap een gelijke aanspraak kan maken op het natuurlijke substraat – met name het territorium – waarbij hij er tevens op wijst dat de productiemiddelen als het ware met de bodem tot één geheel versmelten:

“Wanneer we op dit gebied conform de werkelijkheid denken, dan hoeft men slechts dat wat er daadwerkelijk is tot inzicht te verheffen. In werkelijkheid is het in de wereld-economie zo, dat iedereen de bezitter is van dat deel van de bodem en de productiemiddelen, dat je krijgt wanneer je de totale omvang van de bodem en van de productiemiddelen deelt door het aantal inwoners.” [8]

Elders drukt Steiner zich als volgt uit:

“U zult vaststellen, dat in de *Kernpunten* het grondvraagstuk slechts als bijzaak behandeld wordt. Grond en bodem zijn niets anders als productiemiddelen en kunnen ook slechts zo behandeld worden. Met het bodemvraagstuk is het geldvraagstuk verbonden. Bij de grond en de bodem heerst de grootste van alle sociale leugens. U bezit de facto allemaal een stuk van de bodem. Wat u verder nog bezit, heeft geen reële waarde, als het niet wordt gedekt door een stuk bodem. Men moet berekenen: een bepaald territorium gedeeld door het aantal van de daarop wonende mensen! Dat u deze bodem niet werkelijk bezit, is oplichterij.” [9]

Er zijn twee hoofdzaken. In de sociale driegeleding geldt – zoals eerder betoogd – dat de grond geen privé-eigendom mag zijn in de zin dat grond niet gekocht en verkocht mag worden op een markt. In plaats daarvan is elke inwoner

van een bepaald territorium a priori (in principe) dus eigenaar van een gelijk stuk van de bodem. Dat is ook logisch. Want het particuliere, tegen geld verhandelbare grond“bezit” is pas geleidelijk in de loop van de geschiedenis ontstaan, veelal door geweld en inzet van de staatsmacht zoals tijdens de Middeleeuwen onder het feodalisme (waarbij een binnenvallende stamleider of koning een geannexeerd gebied in persoonlijk bezit nam en het dan verdeelde onder zijn vazallen die vervolgens graaf en hertog enzovoorts werden). Later is men die stukken grond gaan verhandelen alsof de grond een door de mens gemaakt product is. Maar in lang vervlogen tijden – toen iedereen nog grotendeels zijn eigen consumptie produceerde en er nog niet of nauwelijks sprake was van een economie gebaseerd op arbeidsverdeling – was grond geen particulier bezit. Op basis van het natuurrecht zou je dus kunnen stellen dat iedereen a priori – in principe – een gelijk deel van de grond toekomt.

Echter in een moderne economie is er een vergaande arbeidsverdeling en wordt een flink deel van het natuurlijke substraat overgedragen aan personen en organisaties die dit gebruiken voor economische productie (b.v. bedrijfsterreinen en mijnbouw), voor infrastructuur (wegen, kanalen, vliegvelden) of voor nog andere collectieve doeleinden (o.a. natuurbeheer, landsverdediging). Kortom, burgers beschikken zelf over een veel kleiner deel van de bodem dan ze op grond van hun natuurlijke rechten in beginsel zouden kunnen claimen. En alleen door die overdracht is de moderne, op arbeidsverdeling gebaseerde economie mogelijk geworden met zijn hoge welvaartsniveau, en is tegelijk voor de indivi-

duële burger de weg afgesneden om nog autarkisch voor zichzelf te zorgen door op het eigen landje wat kleinschalige landbouw enzovoort te bedrijven (we zien af van het feit dat de moderne arbeidsverdeling dat nu onaantrekkelijk maakt). Het ligt voor de hand om de burgers daar op één of andere manier voor te compenseren.

Het tweede punt is dat het geestesleven uit voorbijgaande eeuwen de productiviteit van het land zeer ver heeft opgedreven. “Het land” kan hier worden omgeschreven als dat wat de omgeving vormt van een economisch productieve eenheid, laten we zeggen een bedrijf. Een bedrijf opereert nooit in een vacuüm, maar in een welbepaalde omgeving, en het maakt zeer veel uit of die omgeving Canada is of Zimbabwe. Als we een Nederlands bedrijf zouden overplanten naar Zimbabwe dan zou dit bedrijf veel minder omzet en winst kunnen maken dan in Nederland. Want de infrastructuur is in Zimbabwe veel slechter, de bodemschatten zijn minder, er zijn minder hoogwaardige en efficiënte toeleveranciers en goed opgeleide werknemers voorhanden, de rechtsbescherming is veel slechter, er gaat veel tijd en geld verloren aan corruptie en bureaucratie, enzovoort. Zelfs zaken als de moraliteit van de bevolking zijn van direct economisch belang, omdat economische transacties veel vlotter en goedkoper kunnen verlopen in een land met een hoge mate van onderling vertrouwen en een goede betalingsmoraal. Zaken als goed opgeleide werknemers en de moraliteit van de bevolking hebben continu onderhoud nodig, want in een land dat ophoudt met nieuwe werknemers op te voeden en op te leiden ter vervanging van degenen die met pensioen

gaan, of waarin de moraliteit afkalft, zal het economische productieniveau ook lager worden. En opvoeding, scholing en morele ontwikkeling nemen nu eenmaal tijd en geld in beslag.

Dus het land – begrepen als het geheel van grond en daarmee versmolten kapitaal, ofwel infrastructuur en bedrijfskapitaal – heeft een bepaalde productieve waarde. Steiner noemt dat de grondrente. En hij komt vervolgens met een formule waarin de grondrente van een bepaald land, gedeeld door het aantal inwoners, het “enige werkelijke bestaansminimum” oplevert. Al het andere wordt volgens Steiner verdiend in allerlei verbanden waarin mensen samenwerken, maar het enige waarop mensen echt ten individuele titel recht hebben, is de totale grondrente gedeeld door het aantal inwoners van een land:

“... de grondrente, die men kan vaststellen op basis van de productiviteit die een stuk grond heeft op eender welk grondgebied, deze grondrente levert voor een bepaald rechtsstatelijk beperkt gebied een bepaalde som op. De bodem is op basis van zijn productiviteit, dat wil zeggen de mate van rationele exploitatie in relatie tot de economie als geheel, zo en zoveel waard. (...) Denkt u de grondrente eenvoudig als de economische waarde van een territorium, van de bodem als zodanig, maar met het oog op de productiviteit ervan. (...) De grondrente zoals ik die eerder gedefinieerd heb, is er altijd. Als u op een bepaald territorium de grondrente neemt, en u deelt die door het aantal inwoners van dat territorium, dan verkrijgt u een bepaald quotiënt en dit vormt het enig mogelijke bestaansminimum. Dat is een wet, zoals voor mijn part de wet van Boyle-Mariotte uit de chemie een wet is, die niet anders kan zijn dan zo. Dit is echter een primair feit, het is iets fundamenteels, dat eigenlijk niemand in een sociaal organisme meer verdient dan de totale grondrente gedeeld door het inwoneraantal.

*Het gaat erom dat men het totale
organiserende denken in de richting
brengt waarin de feiten lopen.*

Wat verder nog wordt verdiend, wordt verdiend in allerlei coalities en samenwerkingsverbanden waardoor verhoudingen geschapen worden waardoor de ene mens meer waarde genereert dan de andere mens. Echter, in werkelijkheid, kan in het mobiele bezit van de enkeling niet meer overgaan dan datgene wat ik nu omschrijf. (...) Het is een primair feit, dat in een sociaal organisme niemand meer verdient – men verdient niet door arbeid, ook al werkt men nog zo veel – dan datgene, dit quotiënt, dat ik aangevoerd heb. Al het overige is door samenwerkingsverbanden en dergelijke onder de mensen bewerkt. Tegen zulke feiten kunnen de sociale en politieke instellingen en regelingen zich verzetten. Ze kunnen daartegen zondigen. Het gaat erom dat men het totale organiserende denken in de richting brengt waarin de feiten lopen. (...) Leven naar de aard van het sociale organisme, dat is waarop het aankomt.” [10]

Hoe is het nu mogelijk om de hoogte van de grondrente vast te stellen? Er is logisch maar één manier. De bijdrage van het individuele bedrijf moet worden onderscheiden van de bijdrage die “het land” (dus de hele omgeving van het bedrijf) levert. Die factor valt samen met de grondrente. Immers, als binnen een bedrijf alle financiële transacties zijn afgehandeld dan heeft iedereen – in een gezonde situatie – zijn rechtvaardige, contractueel overeengekomen bedrag ontvangen. Dan zijn alle belastingen betaald, zijn

reserveringen gedaan voor toekomstige productie-uitbreiding en is de stroppenpot gevuld. Het geldoverschot dat daarna nog overblijft, kan alleen maar resulteren uit de factor “het land” ofwel de factor natuur. Dat is de zuivere winst en tevens de grondrente die als schenkgeld naar het geestesleven moet worden geleid.

Kort samengevat: ieder individueel lid van de rechtsgemeenschap heeft dus in gelijke mate recht op de grondrente, de grondrente is de zuivere winst in de economie en de zuivere winst is het schenkgeld. Uit de combinatie van deze elementen volgt noodzakelijk dat het schenkgeld, dus de winsten van bedrijven, in gelijke mate aan elke burger moet worden uitgekeerd, als zijn ‘aandeel’ in ‘het land’. [11] Dat is zo ongeveer de definitie van het basisinkomen, al kan men zich afvragen of het woord ‘basisinkomen’ wel het meest optimaal is en niet beter vervangen kan worden door bijvoorbeeld “burgergeld”.

Schenkgeld voor het geestesleven

We moeten hierbij dus wel duidelijk in het oog houden dat dit schenkgeld bedoeld is om het geestesleven te financieren, ofwel het hele terrein van opvoeding, onderwijs, wetenschap, religie, media, maatschappelijke organisaties, enzovoort. Hierbij zijn een paar zaken belangrijk.

Ten eerste is het basisinkomen dus niet bedoeld om economische luiheid mogelijk te maken. Dat zou ook maar beperkt kunnen, want als mensen minder betaalde arbeid verrichten en de omzetten in de economie en dus de winsten navenant dalen, dan ontvangen de mensen ook minder schenkgeld en zijn ze dus genoodzaakt weer meer betaalde arbeid

te verrichten. In een sociaal driegeleed organisme verwerven de meeste mensen nog steeds een inkomen uit arbeid. Wel zouden de inkomens binnen de bedrijven en instellingen op een andere manier vastgesteld moeten worden, namelijk doordat alle medewerkers – van de schoonmaker tot en met de CEO – met elkaar om de tafel gaan zitten en via een min of meer democratisch proces tot een onderlinge verdeling van de voor inkomens beschikbare middelen komen. Bijvoorbeeld doordat zij via een democratische stemming bij meerderheid de maximale loonvorken (de verhouding tussen het laagste en het hoogste inkomen) vaststellen.

Ten tweede loopt nu een groot deel van de financiering van het geestesleven via de staat. Via allerlei heffingen en belastingen (Nederland kent 20 verschillende soorten belasting!) roemt de staat de overschotten uit de economie af en hevelt ze over als subsidie naar de “collectieve sector”, ofwel het door de staat geannexeerde deel van het geestesleven (vooral zorg en onderwijs, maar ook een deel van de kunsten, de staatsomroep enzovoort. Het woord ‘subsidie’ is overigens afgeleid van ‘subsidiaris’ ofwel hulpstroep – het geestesleven wordt zo gedegradeerd tot hulpstroepen van de staat en haar doelstellingen.) Dit heeft allerlei wantoestanden tot gevolg. Het authentieke schenkgeld is vervangen door politiek gecontroleerde dwangbetalingen. Aard en hoogte van de belastingen zijn grotendeels arbitrair, een kleine groep politici beslist arbitrair over de besteding van het geld, en het geestesleven wordt door de staatsbemoeyenis zwak, leugenachtig en van zijn productieve kracht beroofd. Belangrijk is dat het basisinkomen zoals dat hier verdedigd

*De oplossing is gelegen in Steiners idee
van het "verouderende geld"*

wordt, als een vorm van vervanging dient van de meeste belastingen en subsidies. Alleen een soort van omzetbelasting zou moeten overblijven, en hiermee moeten de eigenlijke kerntaken van de staat worden gefinancierd.

Ten derde moeten we een oplossing vinden voor het freeriders-probleem: het te verwachten probleem dat mensen wel de vruchten plukken van het geestesleven maar er zelf niet aan bijdragen omdat 'de anderen' dat al doen (ongeveer zoals zwartrijders wel de vruchten van het openbaar vervoer plukken zonder dat zij hun deel bijdragen). Zoals eerder betoogd moeten schenkingen aan het geestesleven vrij zijn. Mensen moeten vrij zijn om al dan niet te schenken, en aan wie. Voor een flink deel van het geestesleven levert dat geen inkomensproblemen op. Voor zover werkers in het geestesleven zaken voortbrengen die direct ten goede komen aan individuele mensen, kunnen die mensen dat direct financieren vanuit hun eigen schenkgeldbudget: werkers in het onderwijs, muziekdocenten, sportinstructeurs en dergelijke krijgen hun geld wel omdat zij direct diensten verlenen aan specifieke afnemers. Hun geestelijke scheppingen en inzet nemen dan de vorm aan van een soort economisch product. De kosten die binnen gezinnen gemaakt worden voor de opvoeding van kinderen, zoals het vrijstellen van ouders van betaalde arbeid, kunnen betaald worden uit het basisinkomen van de kinderen. Ook zorg verleend door zorgwerkers komt in principe altijd ten goede aan concrete afnemers. (Alleen is het zo dat, omdat de ene mens veel meer zorg nodig heeft dan de andere, de tussenkomst van een liefst particulier verze-

keringsstelsel nodig is om de verschillen tussen mensen op te vangen. De verzekeringspremies kan een ieder echter weer vanuit zijn basisinkomen voldoen. Zelfs de sociale zekerheid – die in werkelijkheid functioneert als elke andere verzekering – zou op die manier buiten de staat om geregeld kunnen worden.)

Dan komt er nu een cruciaal punt. Want een ander deel van het geestesleven is niet actief voor specifieke afnemers die "in ruil daarvoor" schenkingen kunnen doen, maar voor iedereen en niemand in het bijzonder. Wellicht had Steiner dit onderscheid voor ogen toen hij sprak over het "half-vrije" versus het "geheel vrije" geestesleven. Een voorbeeld is fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, dat zo belangrijk is voor de wetenschap, de techniek en de economische groei van de toekomst. Omdat de mensen die er belang bij hebben, soms nog geboren moeten worden, dreigt hier het freeriders-probleem: het gevaar dat te weinig mensen geld doneren voor dit gedeelte van het geestesleven, simpelweg omdat ze er geen direct individueel belang bij hebben. Zelfs als de mensen het belang ervan wel inzien, dan kunnen ze nog vinden dat niet zij maar "de anderen" eerst maar eens moeten doneren. [12] Het menselijke egoïsme zorgt er dan voor dat er niet voldoende schenkgeld voor het volledig vrije geestesleven is.

De oplossing is gelegen in Steiners idee van het "verouderende geld". Even afgezien van het verschijnsel van de inflatie, behoudt het huidige geld zijn nominale waarde (het getal op het "bankbiljet") tot in de eeuwigheid. Dat is een probleem omdat de werkelijke waarde in de economie niet ligt in het geld, maar in de goederen en diensten. Ik kan geld niet eten maar ik wil uiteindelijk goederen en diensten consumeren. Als die er niet zijn dan is het geld niets waard. En de fysieke goederen vervallen geleidelijk, de diensten leveren slechts een tijdelijke bijdrage of worden

op het moment van productie ook meteen geconsumeerd, de productiemiddelen slijten en raken uit de tijd, en zelfs producenten worden uiteindelijk improductief.

Het geldstelsel moet altijd zoveel mogelijk de reële economie weerspiegelen en moet dus ook rekening houden met en aangepast zijn aan de bovengenoemde verschijnselen. En dat kan als volgt. Het geld zou volgens Steiner zijn volle waarde moeten behouden tot aan een vooraf bepaalde vervaldatum. Als het geld die datum is gepasseerd, dan kan het alleen nog maar aan werkers of instellingen in het geestesleven van hun keuze worden gedoneerd. Zij kunnen dit bij de banken omruilen voor nieuw koopgeld en het uitgeven in de economie. Het vervallen geld dat niet door de eigenaar wordt gedoneerd aan specifieke personen of instellingen, kan door de banken worden overgemaakt aan een algemeen fonds in het geestesleven dat zelf de besteding regelt. Met chartaal geld (bankbiljetten en munten) is zo'n stelsel lastig te realiseren, maar met giraal geld (elektronisch geld) is dat eenvoudig. Aan elke geldeenheid worden dan twee getallen gehangen, zijn (nominale) waarde en zijn vervaldatum.

Als mensen met elkaar spontaan voldoende schenken aan het geestesleven, dan hoeft niemand iets te merken van het verouderende geld. Zodra mensen schenken aan een bankrekening van een persoon of instelling in het geestesleven, dan kan de bank automatisch het oudste geld van de rekening van de schenker nemen en dat overmaken aan de rekening in het geestesleven. Dan blijft iedereen beschikken over voldoende jong geld en kan ieder zelf bepalen hoe hij dat uitgeeft. Iedere schenking is dan een vol-

ledig vrije schenking, en het is volledig mogelijk dat sommige mensen relatief veel doneren en anderen minder of niet. Ook is het mogelijk dat mensen hun schenkgelddbudget aanwenden om hun tijdsinzet voor betaald werk te verlagen en zo meer vrije tijd voor zichzelf te “kopen”. Maar als de mensen gezamenlijk te weinig schenken aan het geestesleven, dan merken ze dat doordat ze met verouderd geld blijven zitten. Dat kunnen ze vervolgens alleen nog maar aan het geestesleven geven. Het geld dat na

enige tijd nog niet is geschonken, wordt overgemaakt aan een algemeen fonds in het geestesleven dat zelf de verdeling regelt. De hoeveelheid geld voor het geestesleven kan eenvoudig geregeld worden door de vervaltermijn van het geld te verkorten of verlengen. [13]

Zo'n stelsel is een elegante oplossing voor het gegeven dat niet iedereen in gelijke mate zal willen of kunnen schenken, en dat sommige mensen het geld meer voor zichzelf willen gebruiken. Zulke verschillen mogen volop bestaan zolang een samenleving als geheel maar voldoende schenkt.

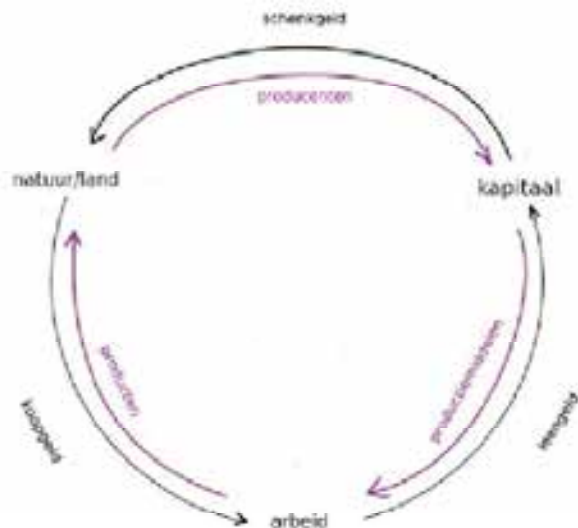
Een belangrijk kenmerk van het hier geschetste stelsel is dat het in aanzienlijke mate zelfcorrigerend werkt en veel gemakkelijker is bij te sturen dan de wirwar aan complexe herverdelingsmechanismen die we binnen het rechtsleven nu aan zowel de inkomstenkant (belastingen, premies enz.) als de uitgavenkant (toeslagen, subsidies enz.) hebben. Als de winsten dalen ten gevolge van minder verrichte betaalde arbeid, dan daalt ook het basisinkomen (het is verstandig dit te bufferen in een fonds om vette en magere jaren te balanceren). Als er te veel of te weinig geld is voor de kerntaken van de staat, dan verschuif je het percentage omzetbelasting. En als er teveel of te weinig schenkgeld voor het geestesleven is, dan verschuif je de vervaldatum van het geld.

Samenvatting en conclusie

In dit artikel is betoogd dat het schenkgeld voor het geestesleven via een basisinkomen aan alle burgers dient te lopen. In plaats van de positieve argumentatie voor het leiden van het schenkgeld naar het geestesleven via alle burgers, kun je het ook negatief formuleren: indien het schenkgeld niet via de burgers loopt, hoe dan wel? Je kan het niet overla-

ten aan de bedrijven om overschotten te schenken, want dan gaan institutionele belangen een rol spelen. Je kan ook niet in één keer een zak geld vanuit de economie naar één centraal punt in het geestesleven sturen, want dan begint daar het geduw en getrek om het grote geld en krijg je een geestelijke dictatuur van enkelen. En de huidige situatie (allerlei onrechtmatige belastingen die door de staat via subsidies worden doorgeleid naar het geestesleven) is ook allesbehalve gewenst, omdat de staat zo een veel te grote grip krijgt op het geestesleven, dat daardoor vervormd en onproductief raakt. De in dit artikel geschetste oplossing voor het doorleiden van het schenkgeld blijft als enige aanvaardbare oplossing staan.

Er is vaak opgemerkt dat het geld op een gegeven moment moet vervallen omdat ook de producten niet het eeuwige leven hebben en moeten worden vervangen door nieuwe. Maar er is meer. Ten tweede moeten ook de productiemiddelen op termijn worden vervangen. En het cruciale derde punt is dat in een stabiele, duurzaam doordraaiende economie oneerbiedig gezegd ook de producenten moeten worden 'vernieuwd'. We bespraken reeds hoe de voortbrenging van producten de tegenhanger vormen van de stroom koopgeld en de voortbrenging van productiemiddelen tegenover de stroom leengeld staat. Welnu, tegenover de stroom schenkgeld staat de voortbrenging van nieuwe producenten. We kunnen de cirkel dan ook als volgt uitbreiden:

Tekening: Jos Verhulst [14]

De economie zal in het fysieke bestaan van iedereen in een maatschappij moeten voorzien. De prijzen in een economie zullen dan ook zodanig moeten zijn, dat ze de kosten van de voortbrenging van alle drie factoren – producten, productiemiddelen en producenten – omvatten. Dat betekent noodzakelijk dat het economische leven geassocieerd moet zijn, in de zin dat de economische actoren samen tot overeenstemming komen over de juiste prijzen die ook voldoende overschotten toelaten die dan via het basisinkomenfonds onder alle burgers verdeeld kunnen worden.

Ook het uit de markt halen van tenminste het kapitaal en een radicale afslanking van de staat zijn mijns inziens noodzakelijke voorwaarden voor de invoering van het basisinkomen. Want nu worden de winsten opgesoupeerd door enerzijds de kapitaal-eigenaars en anderzijds de staat. Kapitaaleigenaars en -handelaars zijn er in een sociale driegeleding niet meer; zij kunnen zich elders in de samenleving nuttig maken.

Via het basisinkomen krijgen burgers het budget voor het geestesleven, dat nu grotendeels via de staat loopt, direct in eigen handen. Dat heeft grote voordelen: de keuzevrijheid van de burger neemt enorm toe, er blijft minder aan de strijkstok van de staat hangen en doordat de financiering van het geestesleven van individu naar individu verloopt, wordt het geestesleven productiever en waarachtiger. De staat kan in grote mate worden afgeslankt en vereenvoudigd en dat is geen overbodige luxe, gezien het enorme woud aan belastingen, heffingen, toeslagen, herverdelingsprogramma's en subsidies. Toegegeven, Rudolf Steiner heeft het woord "basisinkomen" (Grundeinkommen in het Duits) nooit in de mond genomen. Maar het volgt mijns inziens wel uit een moderne, logische interpretatie van de grondslagen van de sociale driegeleding. Steiner benadrukte zelf dat de sociale driegeleding met name in haar uitwerkingen geen blauwdruk is en dat het sociale vraagstuk door elke generatie opnieuw zal moeten worden opgelost. De sociale driegeleding zoals Steiner die bracht, is tamelijk kiemachtig van aard. Ze zal door ons steeds verder ontwikkeld moeten worden. Het komt erop aan om met behulp van Steiners werk de fundamentele processen op te sporen die in een gezonde maatschappij werkzaam zijn c.q. zouden moeten zijn – niet om de uitwerking die Steiner een eeuw geleden gaf in al zijn details in te bekijken en voor heilig te verklaren. Dat is een sektarische en onproductieve manier van omgang met Steiners werk die ook weinig kans maakt om in brede kringen op prijs gesteld te worden.

Al met al is het duidelijk dat de in dit artikel ont-

wikkelde versie van het basisinkomen radicaal verschilt van dat van de meeste voorstanders. De voorstanders doen vaak maar weinig moeite om te bewijzen dat mensen een natuurlijk recht op het basisinkomen kunnen doen gelden. Ze willen het basisinkomen financieren door de staat nog meer (onrechtmatige) belastingen te laten heffen, terwijl Steiner alleen de verbruikersbelasting rechtmatig acht. Ze willen het basisinkomen inzetten als middel om inkomens 'eerlijker' te herverdelen, terwijl dat volgens Steiner aan de wortel - binnen de bedrijven en instellingen - dient te gebeuren.

Het doel van het basisinkomen volgens de meeste voorstanders is het zich kunnen onttrekken aan betaalde arbeid, terwijl het doel zou moeten zijn het financieren van het geestesleven.

Dit alles geeft ook aan dat de tijd voor het basisinkomen waarschijnlijk nog niet rijp is; een andere indicatie daarvoor is dat volgens opiniepeilingen de meerderheid van de burgers nog niet gewonnen is voor het idee. Het eerste wat moet gebeuren, is het ontwikkelen van betere en breed gedeelde inzichten in het wat, waarom en hoe van het basisinkomen. Pas dan komt de eventuele invoering aan de orde.

Appendix: Rekenvoorbeeld Nederland

Stel dat we de huidige winsten van Nederlandse bedrijven gelijkelijk onder alle Nederlanders zouden verdelen, wat voor bedrag zou dan resulteren? Volgens het CBS maakten de Nederlandse vennootschappen en financiële instellingen [15] in 2015 totaal 275 miljard euro winst. [16] Verdeeld over 17 miljoen Nederlanders levert dit een bedrag op van zo'n 16.200 euro per jaar, ofwel 1.350 euro per maand per hoofd van de bevolking. Voor een gezin van 4 personen zou dit dus neerkomen op 5.400 euro per maand.

Een blik op de uitgaven van de Nederlandse staat leert dat het merendeel van haar activiteiten, in geld uitgedrukt, het geestesleven betreffen – zeker wanneer we de sociale zekerheid daar ook onder rekenen. [17] Als we dat geestesleven daadwerkelijk bij de staat weghalen, dan kunnen de belastingen ook met het corresponderende bedrag omlaag. Dan houden bedrijven meer geld over, wat bij het basisinkomen opgeteld kan worden.

Zo'n rekenvoorbeeld moet natuurlijk van allerlei kanttekeningen worden voorzien. Ten eerste is het niet helemaal duidelijk of de CBS-cijfers werkelijk de 'zuivere winst' betreffen zoals die door ons gekarakteriseerd is. Het 'leefgeld' dat de zelfstandige nodig heeft om van te leven, hoort daar uiteraard niet bij (op het totaal zal het laag zijn, omdat BV's en NV's verreweg het grootste winstaandeel leveren) en de belastingssituatie is soms onduidelijk. Ten tweede, zoals gezegd, als mensen dankzij het basisinkomen minder betaald werk verrichten, dan daalt het basisinkomen navenant en zal men gedwongen zijn weer meer te gaan werken. Ten derde, als de staat het geestesleven niet meer financiert, dan zullen burgers dat zelf uit eigen zak moeten doen.

Meer fundamenteel is het gegeven dat als onze samenleving de transitie maakt naar een sociale driegeleding, heel veel factoren gaan schuiven. Prijzen veranderen, er vallen veel nutteloze banen weg (met name bij de overheid en in de financiële wereld), het 'loongebouw' verandert, in bepaalde sectoren zal meer of juist minder winst worden gemaakt, enzovoort. Het hier gegeven rekenvoorbeeld is daarom voor een flink deel illusoir. Het doel ervan is alleen om te laten zien hoeveel winst er per persoon in Nederland eigenlijk gemaakt wordt, hoeveel overschotten de huidige (in veel opzichten onproductieve) economie nu al genereert. In onze samenleving, waarin de media continu

berichten over allerhande ‘tekorten’, vergeten we vaak dat het geld op bepaalde plekken gewoon over de randen heen klotst (we noemden het voorbeeld van Apple reeds dat begin 2019 245 miljard dollar aan ‘overtollige liquide middelen’ beschikte).

Over de auteur

Arjen Nijeboer is mede-oprichter en co-woordvoerder van Meer Democratie (www.meerdemocratie.nl). Hij schrijft als freelance publicist over politiek en economie voor landelijke en internationale kranten en tijdschriften; qua boeken verschenen van hem o.a. *Vrijheid, gelijkheid, broederschap: grondslagen voor de maatschappij van morgen* (Assen: Nearchus 2014) en, met Jos Verhulst, *Directe democratie: feiten, argumenten en ervaringen omtrent het referendum* (Brussel: Democracy International, 2007) (verschenen in 9 talen).

Noten

- [1] “Geesteswetenschap en het sociale vraagstuk”, in: Rudolf Steiner, *Verbeter de wereld (en begin samen)*. De sociale hoofdwet (Assen 2009)
- [2] Zie bijvoorbeeld Stephan Eisenhut, “Zur Trennung von Arbeit und Einkommen im Werk Rudolf Steiners - eine Orientierung”, *Die Drei* 4/2007, <https://www.dreigliederung.de/essays/2007-04-003>
- [3] Jos Verhulst, “Arbeid, inkomen, land en basisinkomen: een overzicht van de economische cyclus volgens Rudolf Steiner”, *Het Razend Schaap* nr 39 (najaar 2012)
- [4] Thomas Piketty, “Kapitaal in de 21ste eeuw” (Amsterdam 2016)
- [5] Rudolf Steiner, *Economie. De wereld als één economie* (GA 340 + 341) (Assen, 2016 [1922])
- [6] Zie noot 3, p. 35

[7] Lauren Feiner, “Apple now has \$245 billion cash in hand, up 3% from the previous quarter”, CNBC, 29 januari 2019, <https://www.cnbc.com/2019/01/29/apple-now-has-tk-cash-on-hand.html>

[8] Steiner op 27 januari 1919, geciteerd in: Roman Boos (red.), *Landwirtschaft und Industrie: Neuordnung des Bodenrechts als soziale Grundforderung der Gegenwart* (Stuttgart 1957), p. 24

[9] Steiner op 20 april 1919, geciteerd in: Boos (red.), *Landwirtschaft und Industrie*, p. 38

[10] Voordracht van 16 februari 1919, in: *Die soziale Frage als Bewusstseinsfrage* (GA 189) (Dornach 1980), p. 36-39

[11] Het begrip “de BV Nederland” krijgt zo een nieuwe betekenis.

[12] Dit probleem stelt zich niet met leengeld; dit vloeit grotendeels “vanzelf” van lener naar ontlener omdat de lener er iets voor terugkrijgt, namelijk de rente.

[13] Steiner stelde tegenover Emil Molt dat die vervaldatum wettelijk moest worden vastgesteld; zie Sylvain Coiplet, *Rudolf Steiner: Bedingungsloses Grundeinkommen? Ausgewählte Texte* (Berlijn 2012), p. 15

[14] Bron tekening: noot 3, p. 41

[15] Steiner rekent de financiële instellingen en het verzekeringswezen nadrukkelijk tot het economisch leven; zie o.a. Aufsätze über die Dreigliederung des sozialen Organismus und zur Zeitlage 1915-1921 (GA 24) (Dornach 1982), p. 436; de voordracht van 21 maart 1919 in Steiner, *Vergangenheits- und Zukunftimpulse im sozialen Geschehen* (GA 190) (Dornach 1980), p. 24

[16] Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/39/binnenlandse-winst-bedrijven-bijna-op-niveau-van-voor-de-crisis>

[17] Zie voor een overzicht CBS, <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=60050>